

महाराष्ट्र शासन राजपत्र

असाधारण भाग चार

वर्ष १, अंक १]

सोमवार, फेब्रुवारी १६, २०१५/माघ २७, शके १९३६

[पृष्ठे ६, किंमत : रुपये २३.००

असाधारण क्रमांक ५

प्राधिकृत प्रकाशन

महाराष्ट्र विधानमंडळाचे अधिनियम व राज्यपालांनी प्रख्यापित केलेले अध्यादेश व केलेले विनियम.

अनुक्रमणिका

सन २०१५ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक २.—महाराष्ट्र पोलीस अधिनियम यात आणखी सुधारणा करण्यासाठी अध्यादेश.

पृष्ठे
१-६

गृह विभाग

जागतिक व्यापार केंद्र, केंद्र एक, कफ परेड,
मुंबई ४०० ००५, दिनांक १६ फेब्रुवारी २०१५.

MAHARASHTRA ORDINANCE No. II OF 2015.

AN ORDINANCE

FURTHER TO AMEND THE MAHARASHTRA POLICE ACT.

सन २०१५ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक २.

महाराष्ट्र पोलीस अधिनियम यात आणखी सुधारणा करण्यासाठी अध्यादेश.

ज्याअर्थी, राज्य विधानमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांचे अधिवेशन चालू नाही ;

१९५१ चा
२२. आणि ज्याअर्थी, यात यापुढे दिलेल्या प्रयोजनांसाठी, महाराष्ट्र पोलीस अधिनियमात आणखी सुधारणा करण्यासाठी महाराष्ट्राच्या राज्यपालांनी तात्काळ कार्यवाही करणे जीमुळे आवश्यक व्हावे अशी परिस्थिती अस्तित्वात असल्याबद्दल त्यांची खात्री पटली आहे ;

त्याअर्थी, आता, भारताच्या संविधानाच्या अनुच्छेद २१३ च्या खंड (१) द्वारे प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारांचा वापर करून, महाराष्ट्राचे राज्यपाल, याद्वारे, पुढील अध्यादेश प्रख्यापित करित आहेत :-

संक्षिप्त नाव व
प्रारंभ.

१. (१) या अध्यादेशास, महाराष्ट्र पोलीस (सुधारणा) अध्यादेश, २०१५ असे म्हणावे.
- (२) तो, तात्काळ अंमलात येईल.

सन १९५१ चा
अधिनियम
क्रमांक २२
याच्या कलम
२ ची
सुधारणा.

२. महाराष्ट्र पोलीस अधिनियम (यात यापुढे ज्याचा निर्देश “मुख्य अधिनियम” असा करण्यात १९५१ चा २२.

(क) खंड (४) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :-

“(४अ) “शिपाई दल” याचा अर्थ, पोलीस शिपाई, पोलीस नाईक, पोलीस हवालदार आणि सहायक उप निरीक्षक, असा आहे ;” ;

(ख) खंड (६अ) मध्ये, “दोन वर्षांचा सर्वसाधारण कालावधी पूर्ण झाल्यानंतर” या मजकुराऐवजी “कलम २२न च्या पोट-कलम (१) मध्ये नमूद केलेला सर्वसाधारण कालावधी पूर्ण झाल्यानंतर” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल ;

(ग) खंड (१०अ) मध्ये,—

(एक) “व आयुक्तालयस्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ” या मजकुराऐवजी “ आयुक्तालयस्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ”, “ जिल्हास्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ ” व “ विशेषीकृत अभिकरणांच्या स्तरांवरील पोलीस आस्थापना मंडळ ” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल;

(दोन) “व २२आय” या मजकुराऐवजी “ , २२आय, २२जे-१ व २२जे-३ ” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल;

(घ) खंड (१४अ) नंतर, पुढील खंड समाविष्ट करण्यात येईल :-

“(१४ अ-१) “विशेषीकृत अभिकरणे” याचा अर्थ, गुन्हा अन्वेषण विभाग, राज्य गुप्तवार्ता विभाग, नागरी हक्क संरक्षण, लाचलुचपत प्रतिबंधक विभाग, राज्य राखीव पोलीस दल, दहशतवाद विरोधी पथक, महामार्ग वाहतूक व प्रशिक्षण संचालनालय, असा आहे ;”

सन १९५१ चा
अधिनियम क्रमांक
२२ याच्या कलम
२२ड ची सुधारणा.

३. मुख्य अधिनियमाच्या कलम २२ड मधील पोट-कलम (२) च्या खंड (अ) मध्ये, “राज्य शासनाला सल्ला देणे व शिफारशी करणे” या मजकुरानंतर “आणि त्याच्या शिफारशींचा राज्य शासन यथायोग्य विचार करील” हा मजकूर जादा दाखल करण्यात येईल.

सन १९५१ चा
अधिनियम क्रमांक
२२ यामध्ये कलमे
२२जे-१ ते २२जे-४
समाविष्ट करणे.

४. मुख्य अधिनियमाच्या कलम २२जे नंतर, पुढील कलमे समाविष्ट करण्यात येतील:-

जिल्हास्तरावरील
पोलीस आस्थापना
मंडळ.

“२२जे-१. (१) राज्य शासन, **राजपत्रातील** अधिसूचनेद्वारे, या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, जिल्हास्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ म्हणून संबोधण्यात येणारे एक मंडळ घटित करील.

(२) जिल्हा स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ पुढील सदस्यांचे मिळून बनलेले असेल :-

(अ) जिल्हा पोलीस अधीक्षक	.. अध्यक्ष;
(ब) वरिष्ठतम अपर पोलीस अधीक्षक	.. सदस्य;
(क) पोलीस उप अधीक्षक (मुख्यालय)	.. सदस्य-सचिव;

परंतु, उपरोक्त सदस्यांपैकी एकही सदस्य मागासवर्गातील नसेल तर, जिल्हा पोलीस अधीक्षक, अशा प्रवर्गातील, पोलीस उप अधीक्षक दर्जाच्या एका अतिरिक्त सदस्याची नियुक्ती करील.

स्पष्टीकरण.—या पोट-कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “ मागासवर्ग ” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, निरधिसूचित जमाती (विमुक्त जाती), भटक्या जमाती, विशेष मागास प्रवर्ग व इतर मागास-वर्ग, असा आहे.

२२जे-२. जिल्हा स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ पुढील कार्ये पार पाडील :—

जिल्हास्तरावरील
पोलीस आस्थापना
मंडळाची कार्ये.

(अ) हे मंडळ, जिल्हा पोलीस दलातील पोलीस निरीक्षक या दर्जाच्या पोलीस कर्मचारीवर्गाच्या सर्व बदल्या, पदस्थापना या बाबी निर्णीत करील.

(ब) मंडळास, जिल्ह्याबाहेर, पदस्थापना व बदल्या करण्यासंबंधात पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २ याला उचित शिफारशी करण्यासाठी प्राधिकृत केलेले असेल.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “ पोलीस कर्मचारीवर्ग ” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, पोलीस निरीक्षक दर्जाचा पोलीस कर्मचारीवर्ग, असा आहे.

२२जे-३. (१) राज्य शासन, राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे, या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, गुन्हा अन्वेषण विभाग, राज्य गुप्तवार्ता विभाग, नागरी हक्क संरक्षण, लाचलुचपत प्रतिबंधक विभाग, राज्य राखीव पोलीस दल, दहशतवाद विरोधी पथक, महामार्ग वाहतूक व प्रशिक्षण संचालनालय या विशेषीकृत अभिकरणांच्या स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ या नावाने संबोधण्यात येणारे एक मंडळ घटित करील.

विशेषीकृत
अभिकरणांच्या
स्तरावरील
पोलीस आस्थापना
मंडळ.

(२) विशेषीकृत अभिकरणांच्या स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ, संबंधित विशेषीकृत अभिकरणाचा प्रमुख हा अध्यक्ष आणि त्या विशेषीकृत अभिकरणाचे तीन वरिष्ठतम अधिकारी यांचे मिळून बनलेले असेल:

परंतु, उपरोक्त सदस्यांमध्ये एकही सदस्य मागासवर्गातील नसेल तर, संबंधित विशेषीकृत अभिकरणाचा प्रमुख, अशा प्रवर्गातील कोणत्याही वरिष्ठतम पोलीस अधिकाऱ्याची नेमणूक करील.

स्पष्टीकरण.—या पोट-कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “ मागासवर्ग ” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, निरधिसूचित जमाती (विमुक्त जाती), भटक्या जमाती, विशेष मागास प्रवर्ग व इतर मागास-वर्ग, असा आहे.

२२जे-४. विशेषीकृत अभिकरणांच्या स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ पुढील कार्ये पार पाडील :—

विशेषीकृत
अभिकरणांच्या
स्तरावरील
पोलीस आस्थापना
मंडळाची कार्ये.

(अ) संबंधित मंडळ, विशेषीकृत अभिकरणांमधील पोलीस निरीक्षक दर्जाच्या सर्व पोलीस कर्मचारीवर्गाच्या सर्व बदल्या व पदस्थापना या बाबी निर्णीत करील.

(ब) संबंधित मंडळास, विशेषीकृत अभिकरणाच्या बाहेर पोलीस निरीक्षक दर्जाच्या पोलीस कर्मचारीवर्गाच्या पदस्थापना व बदल्या करण्यासंबंधात पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २ याला उचित शिफारशी करण्यासाठी प्राधिकृत केलेले असेल.

स्पष्टीकरण.—या कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “ पोलीस कर्मचारीवर्ग ” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, पोलीस निरीक्षक दर्जाच्या कर्मचारीवर्ग, असा आहे.”

५. मुख्य अधिनियमाच्या कलम २२के मध्ये, “ आणि आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना सन १९५१ चा मंडळ ” या मजकुराऐवजी “, आयुक्तालय स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ, जिल्हास्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ आणि विशेषीकृत अभिकरणांच्या स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ ” हा मजकूर दाखल करण्यात येईल.

अधिनियम क्रमांक
२२ याच्या कलम
२२के ची
सुधारणा.

सन १९५१ चा
अधिनियम क्रमांक
२२ याच्या कलम
२२न ची
सुधारणा.

६. मुख्य अधिनियमाच्या कलम २२न मधील,—

(अ) पोट-कलम (१) मध्ये,—

(एक) “ पोलीस दलातील पोलीस कर्मचारीवर्गाचा एका पदावरील किंवा एका कार्यालयातील सामान्य पदावधी हा, पदोन्नती आणि नियत सेवावधी यांच्या अधीनतेने दोन वर्षे इतका असेल. ”
या मजकुराऐवजी पुढील मजकूर दाखल करण्यात येईल :—

“ (१) पोलीस दलातील पोलीस कर्मचारीवर्गाचा सामान्य पदावधी हा, पदोन्नती आणि नियत सेवावधी यांच्या अधीनतेने, खालीलप्रमाणे असेल :—

(अ) पोलीस उप अधीक्षक किंवा सहायक पोलीस आयुक्त व त्यावरील दर्जाचे पोलीस अधिकारी, यांचा सामान्य पदावधी हा पदस्थापनेच्या एका ठिकाणावर दोन वर्षे असेल;

(ब) पोलीस शिपायांचा सामान्य पदावधी हा, पदस्थापनेच्या एका ठिकाणावर पाच वर्षे इतका असेल;

(क) पोलीस उप निरीक्षक, सहायक पोलीस निरीक्षक व पोलीस निरीक्षक यांच्या दर्जाचे पोलीस अधिकारी यांचा सामान्य पदावधी हा पोलीस ठाणे किंवा शाखा येथे दोन वर्षे, एखाद्या जिल्ह्यात चार वर्षे आणि परिक्षेत्रावर आठ वर्षे इतका असेल, तथापि जिल्ह्यातील स्थानिक गुन्हे शाखा व विशेष शाखा आणि आयुक्तालयातील गुन्हे शाखा व विशेष शाखा यांच्याकरिता सामान्य पदावधी हा तीन वर्षे असेल;

(ड) पोलीस उप निरीक्षक, सहायक पोलीस निरीक्षक आणि पोलीस निरीक्षक यांच्या दर्जाच्या पोलीस अधिकाऱ्यांचा सामान्य पदावधी हा मुंबई खेरीजच्या इतर आयुक्तालयांत सहा वर्षे आणि मुंबई येथील आयुक्तालयात आठ वर्षे इतका असेल;

(ई) विशेषीकृत अभिकरणामधील पोलीस उप निरीक्षक, सहायक पोलीस निरीक्षक आणि पोलीस निरीक्षक यांच्या दर्जाच्या पोलीस अधिकाऱ्यांचा सामान्य पदावधी हा तीन वर्षे इतका असेल. ”.

(दोन) नोंद (क) मधील, “ पोलीस निरीक्षक दर्जापर्यंतचे अधिकारी ” याच्याशी संबंधित असणाऱ्या “ सक्षम प्राधिकारी ” या शीर्षाखालील नोंद (क) नंतर, पुढील नोंदी जादा दाखल करण्यात येतील :—

“ (ड) जिल्हास्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ ;

(ई) विशेषीकृत अभिकरणस्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ. ”;

(ख) पोट-कलम (२) मधील,—

(एक) परंतुक वगळण्यात येईल ;

(दोन) स्पष्टीकरणाऐवजी, पुढील स्पष्टीकरण दाखल करण्यात येईल, ते असे :—

स्पष्टीकरण.—या पोट-कलमाच्या प्रयोजनार्थ, “ सक्षम प्राधिकारी ” या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, पुढीलप्रमाणे असेल :—

पोलीस कर्मचारीवर्ग	सक्षम प्राधिकारी
(अ) भारतीय पोलीस सेवेतील अधिकारी	.. मुख्यमंत्री ;
(ब) पोलीस उप अधीक्षक व त्यावरील दर्जाचे महाराष्ट्र पोलीस सेवेतील अधिकारी.	.. गृह मंत्री ;
(क) संबंधित परिक्षेत्र किंवा आयुक्तालय किंवा विशेषीकृत अभिकरण यांच्या बाहेरील बदल्यांकरिता, पोलीस निरीक्षकाच्या दर्जापर्यंतचे पोलीस कर्मचारीवर्ग.	.. पोलीस आस्थापना मंडळ क्रमांक २ ;
(ड) संबंधित परिक्षेत्र, आयुक्तालय किंवा विशेषीकृत अभिकरण यांच्यामधील बदल्यांकरिता, पोलीस निरीक्षकाच्या दर्जापर्यंतचे पोलीस कर्मचारीवर्ग.	.. परिक्षेत्र, आयुक्तालय किंवा, यथास्थिती, विशेषीकृत अभिकरण यांच्या स्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळे ;
(ई) जिल्ह्यामधील बदल्यांकरिता पोलीस निरीक्षकाच्या दर्जापर्यंतचे पोलीस कर्मचारी.	.. जिल्हास्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळ :

परंतु, कोणतीही गंभीर तक्रार, अनियमितता, कायदा व सुव्यवस्थेच्या प्रश्नाच्या बाबतीत, सर्वोच्च सक्षम प्राधिकरण, संबंधित पोलीस आस्थापना मंडळाच्या कोणत्याही शिफारशीशिवाय, कोणत्याही पोलीस कर्मचाऱ्याची बदली करू शकेल.

७. मुख्य अधिनियमाच्या कलम २२न नंतर, पुढील कलम समाविष्ट करण्यात येईल :—

सन १९५१ चा अधिनियम क्रमांक २२ मध्ये कलम २२न-१ समाविष्ट करणे.

“ २२न-१. कलम २२न च्या पोट-कलम (१) मध्ये किंवा या अधिनियमाच्या इतर कोणत्याही तरतुदींमध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी, कोणत्याही एकाच विभागामधून किंवा कार्यालयामधून पोलीस कर्मचारीवर्गाच्या मोठ्या प्रमाणावर बदल्या झाल्यामुळे, शासकीय कामकाजावर त्याचा प्रतिकूल परिणाम होणार नाही याची सुनिश्चिती करण्यासाठी, कोणत्याही कार्यालयामधून किंवा विभागामधून एका वर्षात एकावेळी एक-तृतीयांशापेक्षा अधिक कर्मचारीवर्गाची बदली करता येणार नाही. ”.

वर्षातील बदल्यांची कमाल टक्केवारी.

निवेदन

माननीय सर्वोच्च न्यायालयाने रिट विनंतीअर्ज (दिवाणी) क्रमांक ३१०/१९९६ यामध्ये दिनांक २२ सप्टेंबर २००६ रोजी दिलेल्या न्यायनिवाड्याला अनुसरून, महाराष्ट्र शासनाने पोलीस महासंचालक व महानिरीक्षक यांच्या निवडीची व पदावधीची तरतूद करण्यासाठी, महाराष्ट्र पोलीस अधिनियमाच्या कलम ६ मध्ये सुधारणा करून तसेच राज्य सुरक्षा आयोग, विविध स्तरांवरील पोलीस आस्थापना मंडळे घटित करणे, सक्रीय कर्तव्यावरील पोलीस अधिकाऱ्यांचा किमान पदावधी, अन्वेषण पोलीस आणि कायदा व सुव्यवस्था पोलीस यांचे विलगीकरण करणे आणि राज्य व विभागस्तरीय पोलीस तक्रार प्राधिकरणे घटित करणे इत्यादी यांबाबत तरतूद करण्यासाठी उक्त अधिनियमामध्ये अनेक कलमे समाविष्ट करून या अधिनियमामध्ये सुधारणा केलेली आहे.

तथापि, उपरोक्त सुधारणा करण्यात आल्यापासून, मिळवलेल्या अनुभवावर आधारित अशा, पोलीस-विषयक सुधारणांचा आशय अंमलात आणण्यासाठी आणि पोलीस दलामध्ये सर्व स्तरांवर प्रशासनिक अधिकार सोपविण्यासाठी, जिल्हास्तरावरील पोलीस आस्थापना मंडळे आणि विशेषीकृत अधिकरणस्तरावरील आस्थापना मंडळे घटित करणे तसेच पोलीस निरीक्षक दर्जाच्या पदापर्यंत पोलीस कर्मचारीवर्गाच्या पदस्थापनेच्या पर्याप्त पदावधीसाठीदेखील तरतूद करणे इष्ट आहे, असे वाटते.

२. महाराष्ट्र पोलीस अधिनियमामध्ये एखाद्या वर्षातील पोलीस कर्मचारीवर्गाच्या बदल्यांची कमाल टक्केवारी निश्चित करण्यात आलेली नाही. म्हणून, पोलीस कर्मचारीवर्गाच्या एका वेळी एका कार्यालयातून अथवा विशेषीकृत शाखेतून मोठ्या प्रमाणावर केल्या जाणाऱ्या बदल्यांमुळे शासकीय कामकाजावर विपरित परिणाम होणार नाही, याची सुनिश्चिती करण्याच्या हेतूने, एका वर्षातील बदल्यांची कमाल टक्केवारी निश्चित करणे आवश्यक आहे.

३. राज्य विधानमंडळाच्या दोन्ही सभागृहांचे अधिवेशन चालू नाही आणि उपरोक्त प्रयोजनांकरिता, महाराष्ट्राच्या राज्यपालांनी, महाराष्ट्र पोलीस अधिनियम (१९५१ चा २२) यामध्ये सुधारणा करण्यासाठी तात्काळ कार्यवाही करणे जीमुळे आवश्यक व्हावे अशी परिस्थिती अस्तित्वात असल्याबद्दल त्यांची खात्री पटली आहे, म्हणून, हा अध्यादेश प्रख्यापित करण्यात येत आहे.

चे. विद्यासागर राव,

महाराष्ट्राचे राज्यपाल.

मुंबई,

दिनांक १३ फेब्रुवारी २०१५.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

गौतम चॅटर्जी,

शासनाचे अपर मुख्य सचिव.